

Kölcsönható művelődések

A tudományok mai, felfokozott ütemű forradalmasító változása lerövidíteni látszik az új jelenségek és fogalmi megragadásuk közti távolságot. A mélyülő szakosodást kiegészítő interdiszciplináris kutatások gyors válaszokat kínálnak mindazokra a kérdésekre, amelyeket az ugyancsak gyorsan változó világ fogalmaz meg.

Igy van ez a kultúra területén is. A modern, határokat nem ismerő tömegközeli eszközök hatalmas távolságokra továbbítják a szót és a képet. A mesterséges távközlési bolygók segítségével közvetített programok eddig ismeretlen dimenziókban ösztönzik a különböző művelődések érintkezését és cseréjét. A világméretekben megvalósuló kommunikáció — minden ellentmondásával és nehézségével — napjaink tényévé válik, ez a folyamat pedig egyfajta kihívásként ugyancsak korszerű feleleteket sürget. Mi a viszony a művelődések sűrűsödő érintkezése s a kölcsönös megértés között? Hogyan hidalhatók át a megfelelő infrastruktúrák s a közös nyelv hiányából, valamint a különböző, sőt ellentétes gazdasági-politikai érdekekből származó akadályok? Melyik szempontnak kell elsőbbséget biztosítani: az egyetemes kulturális csere követelményeinek, avagy a kultúrák „önrendelkezési jogá”-nak, más szavakkal ama törekvésüknek, hogy a külső értékek nyomásának ellenálljanak? És végül, de nem utolsósorban: milyen új feladatokkal kell a kulturális kapcsolatokat immár hagyományosan vizsgáló összehasonlító irodalomtudománynak megbirkóznia?

Az utóbbi kérdésnél maradva, mind az összehasonlító irodalomkutatás biztató fejlődése, mind az iránta megnyilvánuló növekvő érdeklődés (amelynek a múlt év őszén Budapesten megtartott nemzetközi kongresszus jellegzetes megnyilvánulása volt) azt mutatja, hogy az új elvárások ebben a vonatkozásban is serkentő tényezőnek bizonyulnak. A komparatiztika eddigi formái, módszerei és eredményei persze távolról sem kielégítők. A kultúrák világméretű érintkezésének rendkívül bonyolult képlete különben sem értelmezhető csupán az irodalmak összehasonlítása felől. A művelődés jellegzetesen társadalmi jelenség lévén, a kultúrák kiterjedő-elmélyülő kölcsönhatása szociológiai megközelítést is kíván. Innen a kultúrszociológia növekvő ázsíója, innen — többek között — az *akkulturáció* fogalmának karrierje.

Az említett jelenségek nálunk is jól megfigyelhetők. A hazai komparatiztika új eredményeit — más kiadványokkal (pl. *Revue roumaine d'études littéraires*) együtt — a *Synthesis* című magas színvonalú negyedévi szemle foglalja össze, a romániai magyar művelődésben betöltött erősödő szerepét pedig Dávid Gyula *Találkozások* című, nemrég megjelent igényes kötete (Dacia, 1976) meggyőzően tolmácsolja. Ami a kultúrszociológiát illeti, ha csupán a *Viitorul social* tartalomjegyzékeit tekintjük át, meggyőződhetünk az ilyen jellegű kutatások, közlemények gyarapodásáról. E rangos társadalomtudományi folyóirat 1977. 1. számában látott napvilágot a Brassó övezetében végbemenő társadalmi változásokkal kapcsolatban — amerikai kultúrantropológusok felmérte — integrációt bemutató közleménysorozat is, amelynek egyik szerzője (Marylin McArthur) a száz művelődés akkulturációját érinti.

De mit kell ezen értenünk? A ma már szinte divatosá vált fogalomnak hosszú és viszontagságos a története. Jelentése — ennek megfelelően — többretű és ellentmondásos, mi viszont csak a kultúraváltással összefüggő, a művelődésszociológusok többségétől elfogadott jelentésében használjuk. Eszerint az akkulturáció az egymásra ható kultúrákban beálló változások megjelölésére szolgál. A fogalom mindig rövidebb vagy hosszabb történeti folyamatot jelez, kibontakozása pedig az ún. kontaktsz helyzetre vezethető vissza. Az egymással érintkezésbe került művelődések között megindul az értékek áramlása, még pontosabban: az egyik kultúra hordozói átveszik és bekebelezik a másik, az idegen kultúra bizonyos elemeit. Ezért az akkulturáció valahol a „tanulás”-hoz hasonlítható. A hasonulás formái és fokai eltérőek, a kiváltó okok ugyancsak különbözőek lehetnek. Az emberi művelődés története ismer az egyik fél részéről a másikra hatalmi eszközökkel kényszerített átvételeket, de számon tartanak sok olyan ráhatást, amely pusztán az érintkezés folyamán erőszak nélkül keletkezett vonzeró, illetve a választás eredménye. Akár oktrojált, akár önkéntes a csere, maga a kapcsolat közve-

títette folyamat mindig dinamikus és összetett jellegű. Az utóbbi vonás abban is megnyilvánul, hogy az akkulturáció sok mindenre vonatkozhat. Átadható, átvehető értékrend és csoportmagatartás-minta, társadalmi-gazdasági intézmény és technikai eljárás, bizonyos tárgyakkal együtt. Egyszóval, az anyagi s a szellemi kultúra legváltozatosabb elemei vándorolhatnak át egyik csoporttól a másikhoz. E vándorlás viszont különböző jellegű és fokú — endogén vagy exogén — konfliktusok forrásává válhat.

Már az eddigiek alapján megérthetjük, miért volt oly hányatott ennek az etnológiából s a kulturális antropológiából átszármasztott fogalomnak a sorsa. A napjainkban karrierbe ívelő pályán nem is oly rég még éles bírálatokban, támadásokban volt része. Radikális ellenfelei azzal vádolják, hogy a gyarmatosítás, sőt az etnocidium leplezésére szolgál; tudományos műszóként leigázott népek művelődésének, azonosságának a megsemmisítését igazolja. Utólag is alátámasztja azt az imperialista politikát, amely gyakran a „kulturális-civilizatórikus küldetés” cégre mögött idegen piacok és nyersanyagforrások meghódítására törekedett. Tény, hogy az akkulturációs vizsgálatok első s elég hosszú szakaszában a kutatás főként arra irányult, hogy nyomon kövesse, mi történik Észak- és Dél-Amerika, Afrika és Ázsia őslakóinak archaikus művelődésével a gyarmatosítók behatolása után. Tudjuk, ilyen s hasonló vádak (sokszor nem is alaptalanul) magát az etnológiát, az angolszász fogantatású kultúrantropológiát is érték. Ezek a területeken azonban szintén különbségeket kell tennünk áltudomány, apologetika és bizonyos folyamatokat megfigyelő, leíró kutatás között. Persze, a szenttelen, pozitivistá adatgyűjtés módszertana sok mindent takarhat. Az ellenőrzött tények azonban makacsak. Akár tetszenek, akár nem, a tudományos igényű kutatás eredményeit nem lehet egyszerűen letagadni vagy félretolni. A címkézés sem szünteti meg őket, s noha a megbélyegző szándéka szerint kompromittálnia kellene a célbavett szak-kutatást, illetve a benne használatos fogalmakat, ez az eljárás általában, s az akkulturáció esetében is zsákutcába vezet. Egyedül a bírálati megközelítés a megfelelő. Az akkulturáció fogalomtörténetének kritikai kezelése teszi lehetővé számunkra, hogy használatában kizárólag a jogos bírálatokból és vitákból leszűrhető konklúziókra, arra a jelentésére hivatkozzunk tehát, amely a *kölcsönható művelődések leírására, értelmezésére szolgál.*

Gondolatmenetünkben egyébként két szempont érvényesül. Az akkulturációt egyszerű tényként, folyamatként mutatjuk be, másrészt pedig azon az alapon ítéljük meg, hogy megfelel-e vagy sem egy demokratikus, szocialista kultúrpolitika ismerveinek. Arról sem feledkezünk meg, hogy a korszerű mass mediák közvetítette csere arányaitól eltekintve, a kultúrák érintkezése és kölcsönhatása igazán nem új jelenség. Amióta az ember teremtette „második természet” kialakult, a népek és művelődéseik — bizonyos keretek között — mindig kapcsolatba kerültek egymással. Egyfajta mélyfúrással bármelyik kultúráról kimutathatjuk, hogy alkotó-elemei között elenyésző az „öseredetiek”-nek minősíthetők fajsúlya. Az összehasonlító folklórtudomány tanúsága szerint nincs vegytiszta, minden idegen befolyástól mentes népművészet. Ritka kivételektől eltekintve, a népek sohasem éltek olyan elszigeteltségben, hogy egymás művészetére kisebb vagy nagyobb mértékben ne hatottak volna. Termékenynek ezért csak az az eljárás bizonyul, amely a nemzetközi folklórelemeknek az illető nép művészetében való alkotó átvételét és alkalmazását kutatja.

Az ún. magaskultúra szféráiban sem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítanunk a „saját” s az „idegen” mozzanatok arányának. Gondoljunk csak meg, minden újabb nemzedék úgy veszi át az előzőtől a számára bizonyos tekintetben idegen értékeket (őket aztán a maga szükségleteinek megfelelően, önmagához hasonlítva), mint ahogy az érintkező népek is kölcsönösen kicserélik anyagi és szellemi javukat. A társadalmiasulás és az akkulturáció folyamatai tehát valahol rokon, egymáshoz hasonlító folyamatok.

Az emberiség világkultúrája a különböző egyedi, népi-nemzeti művelődések szintézise, és bonyolult kölcsönhatások útján alakul. A kultúrák fejlődésének belső és külső forrásai sohasem választhatók el élesen egymástól. Ami tegnap külső volt, az mára — az alkotó asszimiláció révén — bensősé válhat. A belső forrásokból történő megújulás azokból az ösztönzésekből is merít, amelyeket — ösztönös vagy tudatos szelekció útján — más kultúráktól kap.

Valamely művelődés jellegét döntő mértékben a benső impulzusok határozzák meg. Az a közösség, az a társadalom alakítja ki arculatát, amelynek törekvéseit kifejezésre juttatja. Hogy mi a belső és mi a külső, azt viszont nem lehet mindig egyértelműen, egyszer s mindenkorra leszögezni. Egy szocialista jellegű nemzeti művelődés például külsőnek is tekintheti bizonyos vonatkozásban az előző társa-

dalmi-gazdasági alakulatok kultúráit, hiszen értékeit ugyancsak kritikai válogással veszi át.

És végül ne veszítsük szem elől, hogy minden belsőnek tekintett tényezőben tulajdonképpen két tényezőt, minden kultúrában két kultúrát különböztethetünk meg. A belső és külső tényezők közötti viszonylagos határt az osztálymeghatározottságú választvonalak keresztezik, bonyolítják.

Mindezek a megmondások természetesen nem kívánják a kultúrák sajátos arculatát bizonytalanná tenni. Nem akarják az eredetiség értékeit csökkenteni vagy tagadni, s valamilyen jellegtelen, a nemzetek fölött lebegő művelődés tételét igazolni. A viszonylagosság kiemelése csupán a nemzetiségi művelődések és az akkulturáció viszonyának jobb megértését hivatott elősegíteni.

A nemzetiségi kultúra ugyanis jellegzetesen akkulturációs közeg. Ebből is fakad hid-szerepe.

Nemzetek, nemzetiségek érintkezésének és együttélésének ösztöklésére, a maga többirányú kötődéseivel, úgy hordozza s úgy továbbítja a különböző hatásokat, hogy közben szüntelenül önmaga sajátos arculatát munkálja. Jellegénél fogva nyitott az együttélésből származó, termékenyítő szintézisek számára, nyitottsága azonban nem válhat önfeladássá. Bármilyen bezárkózás, bármilyen elszigetelődés éltető forrásaitól vágná el. A hagyományoktól való elfordulás ugyancsak sorvadását, sőt pusztulását idézhetné elő. Szelei István, aki a nemzetiségi műveltséget a nemzeti műveltséggel kiegyenlített fogalomnak tekinti, szintén hangsúlyozza, hogy az előbbi esetében „nem egy zárt, teremtő képességében csökkent értékű, hatékonyságára nézve korlátozott, fejlődésre alkalmatlan vagy képtelen közösség műveltségéről van szó, hanem olyanról, amelynek belső és külső kapcsolatai, alkotóereje képessé teszik a kulturális közvetítés funkciójának ellátásán túl önmaga újjáteremtésére s a kor szükségleteihez mért feladatok vállalására és teljesítésére“ (*Hid*, 1977. 3.).

Irodalmunkat a romániai magyar művelődés első s évtizedeken át legjellegzetesebb megnyilvánulásaként értékelve, a Kántor—Láng-féle kézikönyvben található meghatározást — mutatis mutandis — az egész nemzetiségi kultúrára érvényesnek tarthatjuk. A definíció egyébként az előbbi fejtegetéseket is alátámasztja: „... a romániai magyar irodalom Románia 1919 utáni területén kialakult magyar nyelvű irodalom. Társadalmi meghatározója a romániai társadalmi valóság, valamint a romániai magyarság kisebbségi, illetve 1944 utáni nemzetiségi helyzete. Mindkét vonás megkülönböztethető a magyarországi irodalomhoz viszonyítva, amelyhez azonban a nyelv és kulturális hagyományok tájan értelmezett közössége fűzi.“ (Kántor Lajos—Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1945—1970*. Bukarest, 1971. 7.)

Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a romániai magyar művelődés megszületésében oly fontos szerepet játszó irodalom művelői az elsők között vállalták a rokon művelődésekkel való szoros kapcsolatok megteremtését. A tudatos irodalomközvetítés, a hivatásként végzett műfordítás, mondhatni, egyidős irodalmunkkal. Az összehasonlító irodalomtudománynak olyan figyelemreméltó előzményei után, mint Meltzl Hugó és Brassai Sámuel *Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokja* (1877—1888), literatúránk tájékozódására már az első évektől kezdődően a világ-irodalmi kitekintés s a román irodalom értékeinek átvételére irányuló törekvés volt jellemző. (Dávid Gyula említett könyvében részletes áttekintést nyújt mind irodalomtudományunk ilyen vonatkozású eredményeiről, mind a kölcsönösség jegyében kibontakozó román kezdeményezésekről, a *Familia* ankétjáról, a műfordításokról és Sextil Pușcariu *Cultura* című, négy nyelvű folyóiratáról. A könyvében elkészített mérleg átfogja mind a két világháború közötti, mind a felszabadulás utáni szakaszt.)

Ezeket a sokatmondó előzményeket felidézve, jellemzőnek kell tartanunk, hogy a romániai magyar művelődés öneszmélését tolmácsoló s e művelődést serkentő fordulatot és valóságot tudatosító transzvilvanizmus korai képviselői „őszintén hitték a román—magyar közeledés lehetőségeiben, s tiszta indulatú pátosszal hirdették, hogy az egyazon szülőföld különböző közösségi jellemzőkkel és eltérő kulturális hagyományokkal rendelkező lakóinak a múltbeli sokféle konvulzió ellenére is érvényesülésre hivatott közös elkötelezettsége van“. (Nagy György: *A kezdeti transzvilvanizmusról*. Korunk, 1973. 11.)

Ez a meggyőződés — a történelem, a földrajz s a demográfia tényeiből merítve — mindmáig meghatározó szerepet játszik a honi magyarság irodalmában, művelődésében, egész közéletében. Történelmi tény viszont, hogy Gaál Gábor *Korunkjának* érdeme e hitvallás korszerű megfogalmazása a román demokrácia és szocializmus erőivel való szövetség távlatában.

Az akkulturáció jelentése kölcsönösséget sugall, kétirányú cserét tételez fel. A transzkulturáció fogalmának bevezetését szorgalmazó Bronislaw Malinowski éppen a művelődések érintkezésében szükségelt szimmetria mozzanatát kívánta — tiszteltreméltó emfázissal — kifejezni. A gyarmatosítók és másfajta hódítások következményeiként megvalósuló akkulturációkban azonban nincs kölcsönösség. Az illető művelődések viszonyát egymáshoz az aszimmetria jellemzi, s a már említett szigorú bírálatokat főként ez az egyensúlyhiány váltotta ki. Ebben az összefüggésben kell hangsúlyoznunk: az akkulturációt nem szabad az asszimilációval összekeverni. A kettő nem azonos, hanem ellentétes egymással. Pontosabban: csak az aszimmetrikus kultúrkapcsolat vezethet asszimilációhoz. Míg a kulturális értékeknek a kölcsönösség jegyében történő cseréjéből nem következik az átvevő csoportok sajátos vonásainak, illetve e vonások tudatának elvesztése, az asszimiláció olyan alkalmazkodás, olyan áthasonulás, amelynek következtében valamely közösség teljesen beolvad a másik, erősebb vagy számosabb csoportba. Persze, az asszimilációnak különböző fokozatai és formái lehetségesek, a teljes beolvadás viszont maga a végletes önelidegenedés. A múltban e tájakon uralkodó kiváltságos osztályok többször megpróbálták, hogy az együttélő nemzetek és nemzetiségek egyikét-másikát nyelvétől, iskoláitól, azonosságának tudatától megfossszák. A kultúrsovinizmus módszerei azonban végső fokon hatástalanoknak bizonyultak. A történelem tanúsítja, hogy a különböző erőszakos elnemzetietlenítő kísérletek rendszerint csődöt mondtak.

A művelődések demokratikus, szocialista szellemű kapcsolatának ideáltípusát mindenfajta hátrányos különbségtétel hiánya, szimmetria, teljes jogegyenlőség, valamint a sajátosságok kiteljesedését elősegítő intézmények jellemzik. Társadalomgazdasági alapját — a reáliák síkján — a gyors ütemű mobilitás, iparosítás és városiasodás alkotja. E folyamatok sajátos jelleget kölcsönöznek az általuk meghatározott akkulturációnak; a sajátos jelleg egyben sajátos problémákat is jelent. Minél kisebb a távolság az ideáltípus és a valóság között, annál termékenyítőbb a kapcsolatba jutott művelődések számára az alkalmazkodásnak s az „ellenállás”-nak a folyamat során érvényesülő dialektikája. Az eszményihez közelítő körülmények serkentik igazán az értékeknek azt a szelekcióját, amelyek az illető művelődések eredeti alkatával leginkább összeegyeztethetők. Az akkulturációban részt vevő művelődések adott, természetes merevségtől szintén csak az ideáltípusban összesített tulajdonságok megvalósulása képes legyőzni; a szimmetria szavatolja a kultúrcserénél valóban nélkülözhetetlen rugalmasságot.

Ezt a rugalmasságot nálunk időrendileg az évszázados együttélés során létrejött sokoldalú kölcsönhatások biztosítják.

Itt van rögtön a társadalmi élet, a kommunikáció nélkülözhetetlen eszköze: a nyelviség. Noha az utóbbi kettős funkciót tölt be, amennyiben egyrészt befelé összekapcsolja a társadalmi egységek tagjait, kifelé pedig más nyelvű közösségek irányában elszigetelhet, nem kétséges, hogy az egymással érintkező, az együttélő etnikumok nyelvei — kapcsolatba kerülve — hatnak is egymásra. Ezért az akkulturációk egyik elsődleges formáját, illetve síkját a nyelvek kisebb vagy nagyobb méretű keveredésében, egymáshoz való hasonulásában találhatjuk meg. A társadalmak érintkezése sokszor primér módon a nyelvek kölcsönhatásában jut kifejezésre. Innen a nyelvészet, illetve a nyelvápolás művelői között oly sok vitára alkalmat adó kölcsönzavak és idegen szavak problematikája. Szakembereink — érthetően — sok gondot fordítanak a román-magyar nyelvi kapcsolatok és kölcsönhatások tanulmányozására. Kutatásaikban a funkcionalitás szempontját tartják elsősorban szem előtt, s minden purista elfogultságtól mentesen — a kölcsönösség jegyében — kutatják a szóképzésben regisztrálható hatásokat. Mindez természetesen nem lehet akadálya az anyanyelv igényes művelésének és gondos ápolásának.

Témánk szempontjából a kétnyelvűség különösen konkludensnek mutatkozik. A kétnyelvűség társadalmi jelenségeként mindig ott alakul ki, ahol a különböző nemzetek, nemzetiségek és népek között többé-kevésbé szoros gazdasági, politikai és kulturális kapcsolat jön létre. „A kétnyelvűség azt jelenti, hogy ugyanazon a helyen (a beszélő egyén tudatában) két nyelvi rendszer találkozik. Megtörténhetik, hogy e két nyelvi rendszer egymás mellett, párhuzamosan és nem keverten helyezkedik el, de az is előfordul, hogy egymással szorosan összefonódva, egymást feltételezve, egymásra hatva léteznek.” (Balázs László: *A kétnyelvűség néhány szociológiai vonatkozása*. Korunk, 1971. 10.)

A kétnyelvűség igen bonyolult (pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai szempontból egyaránt megközelíthető) kérdéscsomó. Létrejöttét és következményeit mindig több tényező határozza meg. Megítélésében oly fogas kérdésekkel kell szembenéznünk, mint a kétnyelvű egyének és közösségek társadalmi érvényesülése

és jövője, az akkulturáció és a kétnyelvűség viszonya stb. Kétségtelen, hogy a válaszok megfogalmazásában a legnagyobb súllyal a társadalompolitikai és etikai érvek esnek a latba, de a nyelvészeti, illetve nyelvpolitikai jellegűek sem mellőzhetők. Számolni kell továbbá a nemzedéki vonatkozásokkal is.

A tények világában maradvá, közismert, hogy a romániai magyarság többsége ma már kétnyelvű, s noha ennek oka és foka vidékek, társadalmi kategóriák és nemzedékek szerint eltérő, bizonyos, hogy a jelenség, de még inkább meghatározó tényezői a nemzetiség és művelődése szempontjából megkerülhetetlenek.

Ami az akkulturációban betöltött szerepet illeti, a két- és többnyelvűség — a vele járó nehézségek ellenére — hasznos közvetítő e nyelvek tolmácsolta művelődések mélyebb megismerésében. Hathatós segítség továbbá a kommunikációban s a jó értelmű szakmai-közéleti érvényesülésben. A román nyelv alapos megtanulását azonban nem csupán e szempontok alapján tartjuk oly szükségesnek. Meggyőződésünk, hogy elsajátításának megkülönböztetett politikai-erkölcsi jelentősége van.

A kétnyelvűség pozitívumait értékelve, hangsúlyozzuk az anyanyelv sajátos, többértelmű funkcióját a nemzetiség életében és művelődésében. Kiemeljük elsődleges, alapvető szerepét mind a valóság megismerésében és fogalmi tükrözésében, mind az egyén önkifejezésében és emberi kiteljesedésében. Emberségünk feltételei, illetve követelményei közé tartozik, hogy anyanyelvünket az összes szinteken, magánéletünkben éppúgy, mint a szakmai tevékenységben s a közéletben a korszerű, egységes standardok szerint használjuk. Arra kell tehát törekednünk, hogy a két igényt — lehetőségeink szerint — minél jobban egyeztessük, s ehhez nyilván a társadalom segítségét is meg kell kapnunk. Nagy hivatás vagy e tekintetben az iskolára.

Az összehasonlító néprajztudomány alapigazságai közé tartozik az a megállapítás, hogy az egyttől népek folklorja szükségszerűen egymásra hatva fejlődik. A román és magyar szakemberek kutatásai a kölcsönhatások gazdag komplexumát hozták felszínre, s bebizonyították, hogy ezek mindkét népművészet alakulásában nem szegényedést, hanem gazdagodást eredményeztek. Faragó József, aki a folklor joggal a nemzetiségi lét és sajátosságai egyik kifejezési formájának tekinti, a következőket írja: „Annak a körülménynek, hogy a romániai magyar nemzetiség nem összefüggő tömbben, hanem románokkal és nemzetiségekkel együtt él, a régi hagyományok fokozottabb megőrzésén túl folklorunknak még egy sajátosságát kövönhetjük, ez pedig az interetnikus kapcsolatok súlya és jelentősége. Az évezredek együttélése szövevényes kölcsönhatásokhoz vezetett; mint szélesre tárt kapu, első sorban itt áramlottak és áramlanak be a magyar folklorba különösen a román, általában a délkelet-európai hatások, formai elemek éppúgy, mint tartalmi motívumok, epizódok és típusok.“ (Faragó József: *Nemzetiség és folklor*. Korunk Évkönyv 1973. 138.)

A nyelv, a népművészet és az irodalom terén folytatott összehasonlítás, mind a hatáskutatás, mind az ún. kontaktológia nem elegendő ahhoz az akkulturációvizsgálathoz, amelynek eredményei ma már nélkülözhetetlenek egy megfelelő kultúrpolitika kialakításában. Ehhez a Sötér István javasolta tipológia, az irodalmak egyébként rendkívül termékenyítőnek ígérkező szembesítő vizsgálata sem elégséges. S noha ezeknek az összetett tipológiai vizsgálatoknak — Sziklay László szerint — az volna a feladatuk, hogy megragadják mindazt, ami közös a szembesített irodalmakban, de egyben bemutassák azt is, ami önállóvá teszi őket, a művelődések kölcsönhatásainak gyakorlati finalitását kutatása ennél többet igényel. Szociológiai megalapozást is kíván. Csak a kultúrák érintkezését meghatározó társadalmi folyamatok, a gyors változások ismeretében válik az akkulturációval számoló kultúrpolitika az önismeret sarkallójává.

A külső befolyások, a kölcsönhatások vizsgálata, illetve tudatosítása ugyanis — többek között — a művelődések eredetiségét, önállóságát hivatott aládúcolni. És itt nemcsak arra gondolunk, hogy a válogatások és újraválogatások során bensővé tett külső hatások az illető művelődés szervezete részévé váltak, s így az „idegen-ismeret“ önismeretté minősült, hanem tekintetbe vesszük az ilyen átvételek dialektikájának másik oldalát is. Minél eredetibb és önállóbb ugyanis valamely művelődés, annál bátrabban, annál több helyről, több irányból válogathat.

Nem csupán az irodalom berkeiben szolgálja a komparatistika a nemzeti vagy nemzetiségi irodalmak jobb, alaposabb megismerését. Érvényes ez a felismerés az összművelődések viszonylatában is. A kultúrák, illetve az akkulturációk vizsgálatában ugyancsak alkalmazható Sötér Istvánnak az AILC kongresszusán kifejlesztett tétele: „Ha akármelyik nemzeti irodalom történetét komparatista módszerrel akarjuk létrehozni, úgy a nemzeti irodalom jelenségeinek és folyamatainak európai

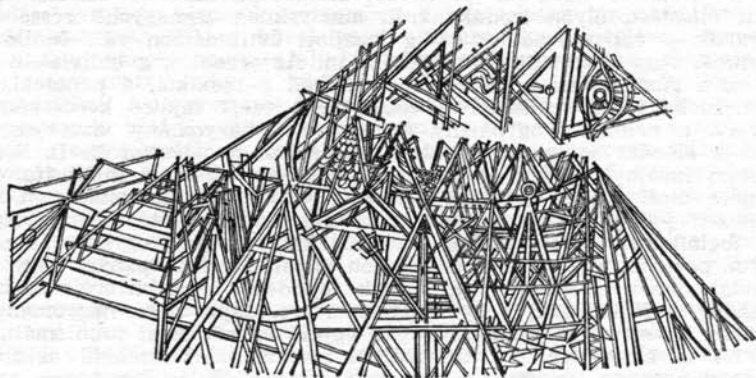
analógiát is meg kell keresnünk, és ezek az analógiák az *egyedi, a nemzeti jelenség mélyebb megértését segítik elő.*“ (Az én kiemelésem — G. E.)

Nos, éppen ennek az önismereti igénynek a szellemében tartjuk megdolgoztatónak az említett Brassó környéki szociológiai vizsgálat konklúzióját. A tények — e konklúzió szerint — nem igazolták a vizsgálat kezdetén felállított ama hipotézist, hogy az iparosított zónában a szászok kulturális élete szegényebbé válna. A *Vittorul social* hasábjain napvilágot látott tanulmány jellegét ugyanis főként az a kérdés foglalkoztatta, milyen változásokon mennek át az etnikai csoportok az országot dinamizáló egységes gazdasági törekvések, az iparosítás, a városiasodás sodrában. Mi történik, ha a régi, az illető csoport jellegét megszabó gazdasági korlátok eltűnnek? A válasz keresése során, Marilyn McArthur abból indult ki, hogy a szászok identitása hármas tagolódású. Németekként a német nyelv és kultúra részei; mint szászok, jellemzők rájuk e nemzetiség sajátosságai, mindazokkal a kötelezettségekkel, amelyek ezekből fakadnak; és végül, de nem utolsósorban, Románia állampolgárai. A szász népcsoportnak e tagolódásból fakadó követelményeket kell állandóan egyeztetnie. Ez a feladat természetesen sajátosan színezi létét, amelyet azonban alapvetően az ország egész fejlődését irányító pártpolitika határoz meg.

Ez a vázlatos ismertetés is jelzi, milyen új szempontokkal s milyen új összefüggések felvillantásával gazdagítja a szociológiai megközelítés a kulturális kölcsönhatások vizsgálatát általában, a szocialista nemzetek és nemzetiségek művelődéseinek akkulturációját különösképpen.

Ebben a szociológiai beagyazottságban, az akkulturációt — mind egyéni, mind közösségi síkon — kumulatív folyamatnak, vagyis olyannak tekintjük, mely nem jut végleges lezáruláshoz, hanem a jövőben még számtalan új változás forrása, közvetítője lesz. A távlatok tisztázása művelődéspolitikai szempontból nélkülözhetetlennek mutatkozik, amennyiben az akkulturációt nem kívánjuk a spontaneitásra bízva, csupán szemlélni és leírni, hanem tudatosan irányítani is akarjuk. A tudatosság viszont értékpreferenciákat igényel, a jövőben érvényes, sőt e jövőt alakító választásokat feltételez. A szükséges opciók egy része számunkra hagyományosan adott: a több évszázados együttélés tradícióira, közelebbről a „váradai hídverés“ (1935), a „Dunai Munkaközösség“ (1945) máig példamutatónak bizonyult kezdeményezéseire gondolunk. Arra, hogy a kelet-európai irodalmak és művelődések legjobb törekvései mindig az előítéletek és elfogultságok felszámolására, egymás értékeinek megismerésére, a rokon vonások tudatosítására irányultak. Amit Bartók Béla a népzenevel kapcsolatban leszögezett, a művelődések egészére is érvényes: „...egyik néptől a másiktól való elválasztása igen hátrányos a népzene fejlődésére. Idegen befolyás elől való teljes elzárkózás hanyatlást jelent; jól asszimilált idegen hatások lehetőséget adnak az anyag gazdagodására.“

Nem kétséges, hogy ez a gazdagodás a kölcsönható művelődések mindegyikének egyéni, sajátos jellegében jut kifejezésre.

Simon
Sándor
rajza